

BIBLIOGRAFIA

Sant Pere Sacama. Els primers pobladors (segles VI a.C. al XIV). Centre Muntanyenc de Recerques Olesa. Col·lecció vila d'Olesa, 3.— Barcelona, 1992.— 118 pags., 32 llams, amb il·lustracions.

Aquest llibre té dues parts molt diferents temàticament: l'estudi de l'ocupació ibèrica del puig de Sacama (segles VI a II a.C.) i el poblament medieval a partir del segle IX, que tenia com a finalitat establir la marca o frontera del Llobregat i defensar les terres cristianes del comtat de Barcelona i ciutat. Entre una i altra data un buit de segles, fenomen normal arreu de Catalunya: l'abandonament dels cims, de les altures, i l'establiment al pla de la colonització romana, cosa que va perdurar fins a l'inici de la reconquesta amb la intervenció franca a Catalunya amb la conquesta de Barcelona (801). La lluita entre cristians i musulmans a la Marca va donar lloc a un retorn del poblament i domini de les zones altes i estratègiques a fi de vigilar els camins i resguardar d'atacs sorpresa els territoris poblats i situats als comtats de Barcelona i de Vic.

El poblament alt-medieval comporta, com en el cas de Sacama, la construcció de tres elements essencials: dos edificis (castell i capella) i el poblat. El castell de Sacama, edificat en data incerta del segle IX, està documentat a partir de l'any 962 i va continuar com un edifici cada vegada més empobrit i ruïnós fins a inicis del segle XV. Els materials arqueològics han estat estudiats (pàgs. 95-102) i ens permeten confirmar aquesta cronologia (segles X a XV). L'actual capella de Sant Pere és un edifici romànic llombard (segle XI) amb modificacions del segle XVIII, i fou restaurat a l'any 1986 (pàgs. 101-109). El poblat segurament va aprofitar elements ibèrics. Es fa difícil fer un estudi d'aquest tipus d'hàbitat alt-medieval per la pobresa de les seves restes arqueològiques. L'estudi d'una habitació excavada d'aquest poblat confirma les característiques i tipologia pròpies del període comprès entre els segles IX i XII (pàgs. 67-80).

L'obra es un reeixit compendi d'una recerca limitada per la poca qualitat dels materials arqueològics i l'escassa projecció històrica del conjunt a partir del segle XII en deixar d'esser frontera i no tenir noves possibilitats històriques per al creixement de la vila d'Olesa. La història de Sant Pere de Sacama és la història del seu entorn i una fita per a conèixer millor uns segles obscurs a la frontera del Llobregat.

Hi ha un desig de continuació de la tasca feta i una felicitació pel nivell de recerca i estudi assolit.

Joan-F. Cabestany i Fort

* * *

Museu Diocesà de Lleida. Catàleg Exposició Pulchra. Centenari de la creació del Museu (1893-1993). Edició a cura de Ximo Company, Isidre Puig, Jesús Tarragona. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1993. 459 pags., amb il·lustracions.

Amb motiu de l'exposició Pulchra celebrada a Lleida del 5 de desembre de 1993 al 30 de gener de 1994 s'ha publicat un interessant catàleg de 459 pàgines que recull acurats estudis de cadascuna de les peces que configuren el conjunt de la mostra.

Aquest catàleg l'avalen unes paraules de presentació del molt honorable Sr. Joan Guibert, Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, de l'Excm. i Rvdm. Sr. Ramon Malla, Bisbe de Lleida, de l'Il·lm. Sr. Antoni Siurana, Alcalde de Lleida, de l'Il·lm. Sr. Josep Grau, President de la Diputació de Lleida, i del Sr. Josep M. Gasset, Director de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

A continuació Ximo Companys i Jesús Tarragona, sota el nom de "Notes introductòries", expliquen l'objectiu de l'exposició i del catàleg. Tot seguit els capítols "Funció i significació de l'art sacre", a càrrec dels mateixos Ximo Companys i Jesús Tarragona, i "El Museu Diocesà de Lleida: un recorregut històric", obra d'Isidre Puig.

El catàleg pròpiament dit s'organitza per ordre cronològic iniciant el recorregut amb unes obres procedents de la cultura prehistòrica, el món antic i l'art islàmic. A continuació trobem altres apartats, dedicats al romànic, gòtic, renaixement, barroc, segle XIX i segle XX.

La presentació de les diferents manifestacions artístiques es fa agrupant-les segons les diferents categories tècniques. El criteri metodològic establert per a la confecció de la fitxa tècnica consta d'una part comuna a totes les obres, on s'hi fa constar el títol de l'obra, la matèria, les dimensions, l'època, el lloc de conservació i el número d'inventari. Les fitxes van seguides d'un estudi particular dut a terme pels especialistes de les diferents matèries.

Clou el catàleg una abundosa bibliografia, uns índexs per autors, alfabètics (onomàstic, toponímic i iconogràfic) i un llistat de les peces segons el seu número d'inventari.

Felicitem el Comitè organitzador d'aquesta exposició i li agraïm la publicació d'aquesta obra, la qual, sens dubte, serà motiu de consulta de tots els estudiosos de la història de l'art.

M.T. Matas i Blanxart

* * *

La Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols: degradació i conservació. "Sant Feliu de Guíxols. Arxiu i Museu d'Història de la Ciutat", núm. 16 (desembre 1993), 2-6, amb il·lustracions.

Informe redactat pel Departament de Cristal·lografia i Mineralogia de la Universitat de Barcelona —Màrius Vendrell, Maite García i Vallès, Sònia Alarcón i Parra—, en el qual es fa un estudi de la degradació de la pedra d'aquesta resta arquitectònica, analitzant els materials de construcció, les formes de degradació i les causes, i per fi fent propostes de conservació amb una "mínima intervenció sobre el monument ... evitar ... tractament amb productes químics aliens a la roca ... es preten aturar els processos per mitjans poc intervencionistes". Tot l'informe mostra una bona dosi de sentit comú i el propòsit d'assolir resultats positius sense augmentar la degradació amb solucions poc adients.

J.-C. C. F.

* * *

Les esteles discoïdals dels Països Catalans. Estat de la qüestió. Actes de les Jornades d'Estudi sobre les Esteles Discoïdals. Reus, 9 i 10 de gener de 1988.— Carrutxa. Reus, 1993. 249 pàgs., amb il·lustracions.

Les esteles funeràries discoïdals han estat unes peces de difícil col·locació dins dels diferents tipus de recerca i estudi de la història; no han estat considerades material arqueològic, ni etnogràfic i molt menys artístic. La seva complexa entitat (símbol d'enterrament en contrades molt concretes i d'una imprecisa cronologia) ha fet que quedessin marginades pels diferents tipus d'investigadors de la història medieval i moderna. A Catalunya s'han trobat aquestes esteles en comarques molt concretes i amb una cronologia que podria datar-les majoritàriament

entre els segles XII a XIV (des de les darreries del romànic fins als inicis del gòtic), amb molts aprofitaments posteriors i còpies o imitacions.

Ramon Vall i Rimblas va presentar un treball titulat *Les esteles discoïdals de la Segarra* a la XVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Tàrraga, 1973), que s'ha publicat en aquest llibre (pàgs. 183-203). Aquesta comunicació presentada a la reunió de Tàrraga fou pionera en el tema i va encetar la recerca, tot i que restés inèdita durant vint anys.

La problemàtica que plantegen les esteles discoïdals no ha esparverat els organitzadors d'aquestes "Jornades d'Estudi", les quals han assolit un èxit científic i de participació. A la fi s'ha pogut aconseguir la publicació dels treballs presentats, cosa que els ha convertit en un punt de partida i referència de posteriors recerques i estudis.

Les comunicacions van agrupar-se en dues temàtiques, la *metodologia* i els *inventaris*, amb la publicació de setze treballs, dels quals hem de destacar una completa bibliografia del tema referida a tot l'estat espanyol, feta per Carlos de la Casa Martínez: *Aproximació bibliogràfica al tema de les esteles medievals i postmedievals* (pàgs. 15-32). Clouen el volum unes conclusions i una sèrie de mapes de les comarques catalanes i valencianes on s'han localitzat esteles discoïdals.

Felicitem Carrutxa per la seva iniciativa i Joan Menchon i Bes i Arantxa Tévar Beunza, que han fet possible l'edició d'aquestes actes.

Joan-F. Cabestany i Fort

* * *

FERRANDO I ROIG, Antoni: *Els castells del rodal del Montcau*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Cavall Bemat, 21.— Barcelona, 1992.— 108 pàgs., amb il·lustracions.

És un llibre de recerca i estudi, amb un bon material gràfic i fotogràfic, presentat com a una guia o itinerari excursionista, fet que no li fa perdre la seva qualitat d'informació puntual i amb un alt valor historiogràfic. Dos castells —Rocamur i Pera— estan situats al municipi de Sant Llorenç Savall i el tercer —Mura— al municipi d'aquest nom; a més hi ha notícies de la Torre de Lacer (Torrota de la Roca) que no va generar un castell, sinó simplement una guàrdia (St. Llorenç Savall). Aquests quatre conjunts arqueològics estan situats en els massissos de Sant Llorenç del Munt i de l'Obac (Parc Natural de la Diputació de Barcelona). Aquests castells —tres i la guàrdia— hem de pensar que eren elements militars de la frontera, de la Marca del Llobregat, i la seva història comença al segle IX i acaba al segle XIII; les noves estructures sòcio-econòmiques i el final de la reconquesta els feien obsolets.

El castell de Pera conserva les restes, ben visibles, de la capella romànica de Santa Maria, edifici estructurat dintre del castell i que potser també es va pensar a utilitzar-lo com a possible parròquia dels pagesos dels entorns. Segurament que aquests tres castells van generar petits nuclis de poblament de guerrers i camperols servidors de la fortalesa, aspecte que seria interessant poder esbrinar tant documentalment com arqueològicament.

Hem d'agrair la tasca feta per Antoni Ferrando i encoratjar-lo a continuar-la per a poder millorar els coneixements que tenim d'aquesta marca del Llobregat, que fou una realitat poc documentada i esborrada del record històric des del moment que en el segle XII va perdre la seva funció militar i en molts casos, com aquest, la pobresa de la terra no li va permetre una continuïtat com a centre d'un nou poblament senyorial a partir del segle XIII.

J.-F. C. F.

* * *